

**PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
DOKTORI ISKOLA – JOGTÖRTÉNETI ALPROGRAM**

KORSÓSNÉ DELACASSE KRISZTINA

**AZ ÜGYVÉDI AUTONÓMIÁK LÉTREJÖTTE ÉS MŰKÖDÉSÜK
MEGKEZDÉSE MAGYARORSZÁGON A POLGÁRI KORSZAKBAN**

(doktori értekezés tézisei)

**Témavezető:
Dr. Kajtár István
Tanszékvezető, egyetemi tanár
PTE ÁJK Jogtörténeti Tanszék**

Pécs, 2009.

Munkám célja az ügyvédi kamarai autonómia létrejöttének bemutatása Magyarországon. Annak megállapítása, hogy az 1874:XXXIV. tc. nyomán felállt ügyvédi kamarák az ügyvédség testületi-szakmai önkormányzatainak tekinthetők, nem új keletű, ám talán nem merészség azt állítani, s dolgozatomban ennek alátámasztását fogom adni, hogy ekkor jött létre Magyarországon az ügyvédi kar tekintetében először igazán autonómnak tekinthető szervezet. Az egyes szakmai testületek szerveződése ugyanis – a történelmi tényezők folytán – hazánkban sajátos múltra tekint vissza, tudniillik az első kamarák, illetve a hozzájuk hasonló szervek valójában még nem is az önkormányzatiság jegyében és szellemében születtek meg.

Az ügyvédek vonatkozásában mindehhez szükséges először is röviden azt a fejlődési ívet felvázolni, amelynek kapcsán létrejött az az ügyvédi kar, amelyen belül, illetve amelyhez kapcsolódóan az autonómiára vonatkozó igények megfogalmazódtak. A XIX. század első felében már önálló törekvéseket is találni, amelyek azt célozzák, hogy az ügyvédség, vagy annak bizonyos területi csoportjai saját testületet, saját szervezetet hozzanak létre. Később ez a modern igazságszolgáltatás keretein belül központi céllá is lesz, azonban a megvalósítás a forradalom és szabadságharc következtében elhúzódik és a kiegyezést követő időkhöz várat magára. Közben az ún. neoabszolútizmus ideje alatt osztrák oktroi következtében létrejönnek ugyan ügyvédi testületek, ám rá fogok mutatni arra, hogy ezek a szabályozás mikéntje miatt miért nem tekinthetők a későbbi ügyvédi kamarák elődeinek. Az Októberi Diploma kibocsátását követően annak hatására, hogy az Országbírói Értekezlet utal arra, hogy a szabad egyesülés elvének megfelelően az ügyvédeknek is lehetőségük nyílik önállóan megszerveződni, az 1860-as évek második felétől ennek jegyében ügyvédi egyletek jönnek létre. Az ügyvédegyletek léte nem pusztán az önszerveződés immár nemcsak elszórt, hanem szinte mondhatni az egész országot behálózó formáját mutatva nem kizárólag önmagában a megalakulásuk miatt fontos, hanem azon működés miatt is, amelyet igyekeznek kifejteni. Ezt a

dolgozatban a Pécsi Ügyvédegylet példáján keresztül tárom fel. Másrészt, s ebben tagadhatatlan a Budapesti Ügyvédegylet zászlóvivő szerepe, eme egyesület munkájának következtében nyerte el végső formáját az 1874-re törvénné érő ügyvédi rendtartás is. Ennek 1871-ben megjelent első tervezete, melyet ugyan az Igazságügyi Minisztériumban készítettek el, a kibocsátó szerint is egyértelműen és számtalan ponton támaszkodik a budapesti ügyvédi egyesületnek az önálló rendtartásjavaslatára, sőt abból bizonyos részeket egyenesen át is emel. Az egyesületi munka tehát közvetlenül megnyilvánul és érezteti hatását az ügyvédségre vonatkozó jogalkotásban is. E törvényalkotási folyamatot tehát – a budapesti kamara irattárában fellelve az ügyvédegyesületi évkönyvekben az eredeti javaslatot, sőt annak egyesületen belüli átdolgozását megelőző változatát is – egészen az „organikus” gyökerektől kezdve tárom fel, külön hangsúlyt helyezve éppen ezért a hivatalos, a minisztérium által az országgyűléshez beterjesztett törvényjavaslat formába öntését megelőző ún. társadalmi vitára, annak is azon pontjaira, ahol az ügyvédség mint szakmai testület ügyvédegyesületben megnyilvánuló véleménye eltér a központi álláspontoktól. Másrészt az 1874. évi XXXIV. törvénycikk rendelkezéseinek bemutatását is részben a vita – beleértve természetesen annak országgyűlési vitáját is – alapján végzem el, ama módszert követve, hogy az elvi, alapvető jellegű kérdéseket elsősorban a törvény létrejöttének keretein belül bontom ki, míg létrejövő ügyvédi kamarák tényleges működésére vonatkozó, azzal szoros összefüggésben álló szabályokat a gyakorlati megvalósulás során is vizsgálom. Ez utóbbihoz mindenekelőtt a Pécsi Ügyvédi Kamara megalakulására és működésének első éveire vonatkozó, a Baranya Megyei Levéltárban található, kamarai iratokat használtam fel. Ennek keretében kitérek a kamarai önkormányzat szervezetére: az egyes kamarai szervezetek, s azok hatásköreit nem pusztán a törvényi előírások, hanem az önkormányzatiság szellemében a testület saját maga által létrehozott belső szabály, ügyrendje nyomán tárom fel. Mivel egy testület autonómiáját nem csupán a saját szervezet, annak részint önálló szabályok szerinti működtetése jellemzi, hanem jelentős

mértékben függ az önkormányzatiság terjedelme a számára biztosított hatásköröktől is, ezért fontos hangsúlyt kap munkámban mindenekelőtt az ügyvédi kamarák fegyelmi hatásköre, ám jelentős és nem elhanyagolható a sokszor talán nem kellő hangsúllyal kezelt jogfejlesztő hatáskör is, mely alatt az ügyvédségre magára, illetve általában a törvénykezésre vonatkozó jogalkotás véleményezése, továbbá önálló jobbító javaslatok felterjesztése is értendő. A kamaráknak mindemellett – bár erről a törvény külön nem tesz említést – gyakran fontos közéleti szerep is jutott, ezek közül az országos testület létrehozásának gondolata, valamint a különféle országos (vagy akár helyi) ügyekben való megnyilvánulások emelendők ki.

1.

Magyarországon a tradicionális jog időszakában a perbeli képviselő intézményéből és szerepköréből kell kiindulni, ha az ügyvédség gyökereit kívánjuk feltárni. E munkában ezt nem tekintettem feladatnak, mindazonáltal a rövid ügyvédség-történeti áttekintés azért szükséges, hogy összehasonlítási alap legyen ahhoz, mihez képest jelentenek újdonságot a XIX. században bekövetkező változások. Bár a prókátorokra vonatkozó törvényi rendelkezések már a XV. századtól kezdve megjelentek, egységes, összefogottabb szabályozást csak későbbi uralkodói rendeletek hoztak. Ezek közül kiemelendő I. Lipót 1694-ben kiadott *Statutum Per Advocatos Causarum, seu Procuratores Regni Observandum* című rendtartása, elsősorban a kötelező ügyvédi eskü bevezetése miatt, ám annak okán is, hogy ez az első próbálkozás volt arra nézve, hogy összefogottan szabályozzák az ügyvédség viszonyait. Amikorra a XVIII. század első évtizedeiben a hivatás gyakorlásának e feltétele a gyakorlatban ténylegesen meg is honosodott és 1723-ban törvényi megerősítést nyert, már új igény lépett mellé. Immár nem csupán általános elvárásként szerepelt, hogy a prókátorok legyenek tanultak, jól felkészültek és a jogot ismerők, hanem

hogy erről meggyőző bizonytságot is lehessen szerezni. Az igény megjelenésétől a megvalósulásig azonban évtizedek teltek el, s csak Mária Terézia ügyvédi rendtartása írta elő az ügyvédek vizsgálatát. Az 1804-es *Instructio pro Advocatis* pedig már konkrétan meghatározta a pályára kerülés kritériumait: a vizsgára bocsátáshoz a jogi végzettség megszerzését követően két éves gyakorlati időt (melyből egy évet jurátusként, egy évet pedig patvaristaként kellett kitölteni) szabott. A sikeres ügyvédi vizsga letételét követően lehetett letenni a hivatás gyakorlásához továbbra is szükséges ügyvédi esküt. Ennek megtörténtéről már annak bevezetése óta oklevelet állítottak ki, s ebben ekkor már feltüntették a vizsgálat eredményét is. Az ügyvédi oklevelekről a megyei törvényszékek vezettek jegyzékeket, gyakorlatilag tehát ők regisztrálták az ügyvédeket.

Bár létezett így valamiféle nyilvántartás, ám az ügyvédség a XIX. század elején még teljesen szervezetlen volt. A rájuk vonatkozó normák tartalma is jobbra kimerült a már említett képesítési követelmények meghatározásában az egyik oldalról; másrészt pedig, a perjog szempontjából, elsősorban a képviselő ellátásához szükséges megbízólevél, az ügyvédvalló levél tartalmi és formai kellékeinek előírásait találni. A kodifikálatlan perjog szabályai között fellelhetők továbbá az egyes eljárási cselekményekhez kapcsolódóan olyan ügyvédi magatartások, amelyeket a jogszabályok tilalmaztak, amelyek megvalósítóira nézve processzuális jellegű hátrányokat, vagy akár büntetéseket állapítottak meg.

2.

A fennálló helyzet megváltoztatására azonban tulajdonképpen az 1848-as forradalmat követően sem került sor, annak ellenére, hogy már az 1830–40-es években is egyre több kísérletet találni – eleinte főleg a szakirodalmat művelők körében – arra, hogy az ügyvédséget, a XIX. században Magyarországon is rohamosan terjedő új jogelveknek

megfelelően, illetve az ügyvédi szakmát érő kritikák okait megszüntetendő, megreformálják. E munkálatok részint az ügyvédi kar saját kebeléből kiinduló kezdeményezéseket jelentettek, annál is inkább, mert úgy tűnik, a magyar jogásztársadalom nagyobb részét kitevő ügyvédi, vagy még gyakornoki réteg egyébiránt is fogékony volt a modern gondolatokra, szívesen vett részt közéleti mozgalmakban, sőt, az egyre inkább felélénkülő politikai életben is. A korszerű gondolatok, különösen az igazságszolgáltatás rendszerének megújítása, összekapcsolódtak azzal az igénnyel is, hogy a korábbi dicstelen állapotoknak véget vetvén saját magukat – azaz az ügyvédséget – is a testületi szellemnek megfelelően alakítsák át, hogy megteremtsék az ügyvédség önálló szervezeti kereteit is.

Bár a Deák vetette igazságügyi tárca koncepciója kiterjedt volna a perjogon belül az ügyvédi kar viszonyainak rendezésére, erre mégsem kerülhetett sor. A dolgozatban bemutatom azokat a legfontosabb, az ügyvédség köréből kikerülő reformjavaslatokat, amelyek 1848-ban – részint a minisztérium erre irányuló felhívása nyomán – láttak napvilágot. Ezek már olyan elemeket is tartalmaztak, amelyek az e rétegre vonatkozó eddigi jogi szabályozáson túlmutattak, és olyan új intézmények behozatalát is célozták, mint a saját önálló testület létrehozása, s ennek fegyelmi jogkörrel való felruházása.

3.

A szabadságharc bukását követően Magyarországnak az osztrák birodalomba való erőszakos beolvasztásának alkotmánytörténeti szempontból „sötét” időszaka együtt járt azonban azzal is, hogy bizonyos már korábban megérlelődött, vagy deklarált jogi változtatásokat az osztrákok által kibocsátott szabályok által hajtottak ténylegesen végre, vagy precizítottak. Így történt ez az ügyvédség vonatkozásában is. Az 1852. július 24-én császári pátenssel kibocsátott új „*Advokaten-Ordnung*”, azaz ügyvédi

rendtartás nem tartozott a kizárólag az új „magyar koronaország” részére kiadott jogszabályok közé, hatálya kiterjedt a leszakított területek közül Horvátországra és Szlavóniára. A birodalom többi részében az 1849. augusztus 15-én jóváhagyott ideiglenes ügyvédi rendtartás rendezte hasonlóképpen ezen állapotokat.

E jogszabály értékelése – hasonlóan sok, ezen időszak alatt született oktrojált normához – kettős. Egyrészt vannak feltétlenül dicséretet érdemlő előnyei, előremutató új szabályai, másrészt olyan rendelkezései is, amelyek a korszakban már Ausztriában is túlhaladottak voltak (kinevezési rendszer, numerus clausus), illetve olyan vonásai, amelyek – születésének körülményeiből is fakadóan – kifejezetten a magyarokból váltottak ki ellenérzést (eskütétel a császárra, „feddhetetlen” előélet, osztrák jogszabályok ismerete).

A pozitívumok oldaláról mindenképpen érdemes azt kiemelni, hogy mégis ez az ügyvédi rendtartás végre egészen átfogó szabályozást adott, azaz modern értelemben is az ügyvédségre vonatkozó kodifikációt eredményezett. Szigora, az ügyvédek kezét sok helyütt igen megkötő rendelkezései miatt ugyan kárhoztatták, ám ugyanakkor be kell látni, hogy ezáltal egyúttal rendet is teremtett az eddigi tradicionális korszakbeli ügyvédség „szétfolyó” szabályainak kényelmes világában.

Úgy vélem azonban, hogy túlértékelni sem szabad, és rámutatok ezzel kapcsolatban arra, hogy a szervezeti keretek terén nem hozta meg az *Advokaten-Ordnung* a várt változásokat. Az általa bevezetett ún. ügyvédi választmányokat – az irodalomban eddig uralkodó állásponttal ellentétben – véleményem szerint nem lehet önkormányzattal bíró testületeknek tekinteni. Már az elnevezés maga is csalóka, bár a korabeli hivatalos fordítás szerint is ez szerepelt az „*Advokaten-Ausschüsse*” megfelelőjeként; ám mivel e grémiumok összeállításánál a választás mint elv egyáltalán nem jött számításba, ugyanis kinevezett tagokkal működtek, talán célszerűbb a

bizottság vagy bizottmány kifejezést alkalmazni rájuk, amely – a választmánnyal ellentétben – nem rejti magában e megtévesztő többletjelentést. Nemcsak e testületek összetétele, hanem a rájuk bízott, vagy sokkal inkább rájuk nem bízott, feladatok és hatáskörök elemzése is az előbbi állítást támasztják alá. Felügyeleti, fegyelmi téren egyaránt a bíróságok ellenőrzése alatt állottak, beleszólásuk csak többé-kevésbé jelentéktelen kérdésekbe volt.

4.

A magyar jogászok hozzáállását legpregnánsabban talán az fejezi ki, hogy 1861-ben az Országbírói Értekezleten, amikor sok esetben vitatott volt, hogy megtartsanak-e bizonyos rendelkezéseket az erőszakosan Magyarországra kényszerített osztrák jogi megoldások közül, az ügyvédség kérdésében minden vita nélkül a korábbi magyar jog mellett foglaltak állást a résztvevők. Az albizottmány *„az ügyvédekkel illető magyar törvényeket a magánjogok sérelme nélkül visszaállíthatóknak nyilvánítja”* és alkalmazandónak javasolja *„az 1804-ik évi [...] 1848-ig gyakorlatilag szakadatlanul fönntartott, azóta pedig törvényesen soha meg nem szüntetett ügyvédi utasítást”*.¹

Az albizottság javasolta továbbá azt is, hogy *„szabadságukban álljon az ügyvédeknek [...] megyénként ügyvédi társulatot alakítani, elnököt és társulati tisztviselőket maguk közül szabadon választani”*², de ez végül nem került be az elfogadott szövegbe.

Ettől függetlenül azonban, főként már a kiegyezést követően, először mégis ebben az irányban haladt tovább a fejlődés. Sorra jöttek létre az ügyvédség kisebb-nagyobb területekre kiterjedő önszerveződésen alapuló testületei, az ügyvédi egyletek.

¹ RÁTH 198.

² RÁTH 199.

Ezek közül a pécsi ügyvédegylet szerveződését, megalakulását és működését kísérem elsősorban nyomon. Az erre vonatkozó fennmaradt okiratok a Baranya Megyei Levéltárban a későbbi pécsi ügyvédi kamara anyagai között találhatóak, amelyeknek első feldolgozását e dolgozat adja.

Az egyleti munkálkodás nemcsak azon oknál fogva érdekes, mert a szervezeti keretek a későbbi kamarákhoz hasonló sémát követték, hanem azért is, mert működésük során nagyjából ugyanazon kérdések felé fordult a figyelmük, mint amelyekkel az 1875-től létrejövő ügyvédi kamarák is foglalkoztak – immár a törvény által nekik biztosított hatáskörökön belül.

5.

Különösen figyelemre méltó az egyletek tevékenysége az 1874. évi XXXIV. törvénycikk, az ügyvédi rendtartás megalkotása során. Az értekezés egyik központi eleme annak az útnak a bemutatása, amely konkrétan elvezetett az említett törvény elfogadásához.

Zászlóvivő szerepet játszott ebben a budapesti ügyvédegylet. Az ügyvédi rendtartás létrejöttével foglalkozó – ma elérhető – szakirodalom általában a szokásos törvényalkotási utat mutatja be a rendtartás első igazságügyi minisztériumi tervezetétől és annak véleményezésétől kezdve a törvényjavaslat létrejöttéig, s annak parlamenti vitán keresztül a végleges szöveg elfogadásáig. Az 1871-ben a minisztérium részéről megjelentetett tervezetet azonban korábbiak is megelőzték, amelyekre mindeddig nem terjedtek ki az igazságszolgáltatási szervezet reformjával foglalkozó kutatások. A budapesti ügyvédi egylet IV. (bírói szervezeti, magánjogi, perrendtartási és jogtanulmányi) szakosztálya már 1868-ban egy bizottmányt küldött ki az ügyvédrendtartási tervezet kidolgozására. Feladatukul azt szabták, hogy az ügyvédrendtartás alapelveit jelöljék ki, illetve esetleg önálló törvényjavaslatot szerkesszenek. A bizottmány a következő év áprilisában mutatta be az erről szóló *„jelentését és önálló törvényjavaslatát* ’az

ügyvédtartás' tárgyában”, melynek alapján a nyáron egy 95 szakaszból álló szakosztályi tervezetet fogadtak el „*Törvényjavaslat az ügyvédtartás' tárgyában. (Magyar- és Erdélyország számára.)*” címmel. A rendes ülés elé csak a következő évben, 1870-ben került a munkálat, amely némi módosítással elfogadta a végleges, új szövegezésű rendtartástervezetet.

Hogy eme egyleti törvényjavaslat és az 1874. évi ügyvédi rendtartás között szorosabb kapocs van, arra a Horváth Boldizsár igazságügyi miniszter által az 1871-ben közzétett javaslat indokolásából illetve annak az ügyvédegyletben lezajlott véleményezése során derül fény. Talán nem túlzás azt állítani, hogy az egyleti javaslat sok tekintetben valóban gerincét képezte a későbbi rendtartásnak, de legalábbis annak legelső, 1871-es tervezetének. Ez indokolásának V. fejezetében tudniillik kitért arra, hogy nem sokkal a minisztérium eredeti munkájának elkészülte után terjesztette fel a budapesti ügyvédegylet saját javaslatát, amelynek alapján az előbbit újból átvizsgálták és több helyen annak értelmében módosították is. Sorszám szerint sorolta fel azokat a szakaszokat, amelyek megfogalmazásakor az egyleti szövegezést annak szabatosága, vagy kimerítőbb szerkezete miatt egy az egyben, csaknem szó szerint átvették. Elismerték, hogy a javaslat már csak azért is különös figyelemre tarthatott számot, mivel az „saját kebelből származott”, a hazai ügyvédi karnak az ügyvédség rendezésére vonatkozó nézeteit tükrözte. Kiemelkedő hangsúllyal jött számításba az alapelvekben való egyezés is.

6.

Az ügyvédi rendtartásról szóló 1871-es javaslat az alapelveket, amelyekre tehát az ügyvédség rendezését felépítette, az alábbiakban sorolta fel:

1. Az ügyvéd elméleti és gyakorlati képzettsége iránt biztosíték szerzése
2. A szabad működés és a szabad verseny elve
3. Az ügyvédi hivatás gyakorlása során a teljes önállóság elve

4. Felelősség kötelezettsége a fél iránt
5. „Szolidaritás” elve (tulajdonképpen testületi elv); annak érdekében, hogy az ügyvédi kar saját tekintélyének fényét maga őrizze
6. Az ügyvéd részére a kiérdemelt jutalom biztosítása, lényegében az „ellentételezés elve”.

Hetedik elvként – bár ez úgy, mint alapelv a tervezetben, s a későbbi javaslatban, illetve indokolásukban nem szerepel – az egység elvét lehetne, sőt kell megjelölni. Minden további nélkül nevezhető tudniillik annak, hiszen fontossága egyértelműen kikristályosodik az ügyvédség szervezetével kapcsolatos lehetséges megoldási módok felvázolásából, s az ezzel ellentétes lehetőségek elvetéséből és azok indokolásából.

Az alapelveket és az azok megvalósításával kapcsolatban felmerült kérdéseket a dolgozatban nem a törvényjavaslatokban meghatározott sorrend szerint, hanem „önkéntesen” kialakított „fontossági-logikai” rendben tárgyalom, ezeken keresztül mutatva be a törvény legfontosabb – szó szoros értelmében – elvi jellegű rendelkezéseinek létrejöttét.

7.

Az elsődleges feladat a saját autonóm testület létrehozása volt. Az egymástól elszigetelten működő emberek helyett nagy szükség mutatkozott szervezett „ügyvédi társadalomra”, a fő kérdés tehát a kamarák alakítása lett. A javaslat pártolói és ellenzői között az egyik választóvonal a kamarai kényszer gondolata és az ügyvédi önállóság között húzódott, másrészt némelyek egy ilyen testületben a céhrendszer felélesztését látták. Abban nem akadt ellentmondás, hogy az ügyvédség mint kar jogosult saját tekintélyének őrzésére. Természetesen a lényegi momentum abban rejlett, hogy ezt milyen eszközökkel lehet megvalósítani. A vita tehát nem pusztán a kamarák léte vagy nemléte, hanem sokkal inkább a nekik biztosított jogok és hatáskörök körül forgott.

Az elfogadott törvény szerint – amely e vonatkozásban gyakorlatilag csak néhány fordulatában különbözött az első javaslattól – az ügyvédi kamarák mint az ügyvédség testületi önkormányzati szervei hatáskörébe tartozott a kar erkölcsi tekintélyének megóvása, az ügyvédek jogainak megvédése és kötelezettségeik teljesítésének ellenőrzése, a jogszolgáltatás és az ügyvédség terén mutatkozó hiányok orvoslása s a korszerű reformok véleményezése, vagy akár indítványozása. Különösen a tekintély védelme és a köteleességszegések elleni fellépés válhatott hatékonyá azáltal, hogy a kamarai lajstromba bejegyzett ügyvédek és ügyvédjelöltek felett – természetesen a törvényben lefektetett szabályok és eljárási rend szerint – a kamarák gyakorolták a fegyelmi hatóságot, ez azonban szintén hosszú vitát követően kerülhetett be így a törvénytövegbe.

Diszkussziók hosszú sorát váltotta ki a díjazás kérdése is. Nyilván kétség nem fért hozzá, hogy az ügyvédi tevékenység nem csupán az igazságszolgáltatás része, hanem az ezt gyakorlók számára pénzkereseti forrás is, sőt a törvény a bíróságok és hatóságok előtti képviseletet díjazás fejében kizárólag az ügyvédek részére hagyta szabadon. A főbb ezzel kapcsolatban felmerülő pontok közül valójában nem is az volt a legvitatottabb, vajon szabadon egyezkedhessék-e az ügyvéd az ügyfelével a díjról, sokkal inkább abból adódtak nézetkülönbségek, hogy egyet nem értés esetén milyen módon lehet megnyugtatóan rendezni a fél és képviselője közti helyzetet. A bíróság általi díjmegállapítás egységesítése érdekében az ügyvédség törvényes díjszabályzat megállapítását tartotta volna szükségesnek, ezt az igényüket azonban nem sikerült érvényesíteniük.

Mivel a törvény létrejöttét indokoló problémák közül az elsők között szerepelt a túlságosan nagy létszám és a nem megfelelő képzettség, szükség volt ezért olyan intézkedésekre, amelyek mintegy természetes gátat jelentettek a pályára lépők előtt, vagyis az ügyvéddé válás és a képesítés feltételeinek szigorítására. E nagy horderejű kérdések szintén hosszas vitát, vitákat váltottak ki. A kitűnő ügyvédség egyik alapfeltételének tekintették a megfelelő

tudományos képzettséget, ezért a pályára lépést a jogtudorság elnyeréséhez kötötték. A legtöbb ellenvetés ezzel kapcsolatban a bírói képesítéssel való összehasonlításból adódott, aminek sajátossága az volt még, hogy az erről szóló javaslat tárgyalása az ügyvédi rendtartásával szinte egy időben zajlott, a kérdések párhuzamosan vetődtek fel. Itt elsődlegesen úgy, miért van szüksége az ügyvédnek a bírónál magasabb elméleti szint elérésére, főként mivel a két hivatás egymással egyenrangú helyzetben kellene, hogy álljon. A másik vitapont a gyakorlati idő hossza volt, amelyben végül a közbülső álláspont győzött: az addigi kétesztendei praxis helyett az eredeti javaslatban szereplő négy év helyett hármat írtak elő.

Az önállóság, valamint az ügyvédi függetlenség és szabadság elvei részint a már említett kamarai kényszer elfogadásával összefüggésben merültek fel, továbbá az összeférhetetlenségi kérdések rendezése kapcsán. Az ügyvédi rendtartásba – az ellenkező vélekedések ellenére – a minisztériumi tervetnek megfelelően az összeférhetetlenség általános megfogalmazása került csak be azzal a vélekedéssel alátámasztva, hogy a törvényben képtelenség volna taxatív felsorolni ennek eseteit, azt majd az egyes kamarák gyakorlata tudja kialakítani.

Az ügyvédek jogairól és kötelességeiről is azért kellett e részben szólni, mert azok némelyike szorosan összefüggött az egyes elvekkkel: így például a megbízás elfogadásának és visszautasításának szabályai az önállóság és szabadság kérdéskörével, a kötelezettségek pedig – azok nem teljesítése esetén – a kamara fegyelmi jogkörével.

8.

Az értekezés második felében a törvény hatályba lépését követően a kamarák megalakulását, a kamarai szerveket és a kiemelkedő kamarai hatáskörök gyakorlását konkrét testületek, elsősorban a Pécsi Ügyvédi Kamara példáján keresztül mutatom be. A feldolgozás során a kiindulási pontot az ügyvédi rendtartás rendelkezései jelentették, azonban ezekhez szorosan

kapcsolódnak a kamara saját hatáskörében létrehozott belső szabályai, mindenekelőtt ügyrendje, amelyek számos helyen pontosítják a törvény rendelkezéseit, s ezen keresztül az egyes kamarai szervekről, azok működéséről közelebbi információkat lehet nyerni. Az egyes témákhoz kapcsolódóan az ügyvédi kamara gyakorlatából vett esetekkel illusztrálom a szabályokban foglaltak tényleges megvalósulását. A fentiek tehát azt is jelentik, hogy jogszabályt és praxist ötvöző átfogóbb képet kívánok nyújtani eme intézményrendszeréről. Ennek során néhol a felszínre kerülnek a jogszabály esetleges pontatlanságai, hiányosságai, és az ezek áthidalására szolgáló intézkedések is.

9.

A kamarai autonómia megvalósulásának vizsgálatához mindenekelőtt szükséges volt annak elemzése, hogy állami oldalról milyen kontroll érvényesült felettük. A törvény értelmében a kamarák feletti főfelügyeletet az igazságügyi miniszter gyakorolta. E joga azonban pusztán addig terjedt – s ez a kamarák önállóságának egyúttal biztosítékát is jelentette –, amilyen mértékben e felügyelet érvényesült más igazságügyi szervek, konkrétan a bíróságok felett is. A törvényi indokolás külön kiemelte azt, hogy ez megfeleltethető a bírói felelősségről szóló törvény vonatkozó szakaszának, s azért van rá szükség, mert ez szolgál a miniszteri felelősségének alapjául.

Fontos annak hangsúlyozása is az ügyvédség autonómiájának kidomborításában, hogy – mint az a dolgozatban elvégzett részletesebb elemzésből kitetszik – a miniszteri felügyelet nem mehetett túl bizonyos határokon. Korábbi vagy akár (jóval) későbbi szabályozásainkkal összevetve nem illették meg az igazságügyi minisztert olyan jogosítványok ennek keretén belül, amelyekkel közvetlenül beleszólhatott volna a kamarák belső viszonyaiba, annak ellenére, hogy az egyes kamarák sokszor a miniszter egyes lépéseit annak vették, s ezek ellen fel is emelték hangjukat.

A rendtartás 113. szakasza szerint általában a törvény végrehajtásával is az igazságügyi minisztert bízták meg, s ennek keretében, illetve külön erre vonatkozó szakasz felhatalmazása alapján szintén az IM határozta meg a kamarák számát és székhelyét. Az alakulásról szóló jelentést, valamint a megalkotott ügyrendet is ide kellett benyújtani.

10.

A törvény értelmében a székhely szerint illetékes törvényszék elnöke hívta össze az alakuló közgyűlést, a kerületébe tartozó összes ügyvéd értesítésével. A kamarai tagság feltételei lettek: a magyar honpolgárság, a kamara kerületében állandó lakás, a törvénytörő ügyvédi oklevél. Meg kellett tagadni annak a felvételét, aki csőd vagy gondnokság alatt állt, oly büntett vagy vétség miatt fenyítették meg, amely miatt őt az ügyvédség gyakorlatától el kellene mozdítani, illetve ha már korábban az ügyvédségtől törvényesen eltiltották. A lajstromba vételről az adott kamara határozott, ez ellen azonban fellebbezéssel lehetett élni a legfőbb ítélőszékhez.

A látszólag egyértelmű szabályozás a törvény hatályba lépése után azonban több ponton értelmezésre szorult. Így például, hogy van-e létjogosultsága annak a megkülönböztetésnek, amelyet a praxisukat gyakorló, illetve azt nem folytató ügyvédek között tesznek, vagy hogy az ügyvédjelöltek kamarai tagoknak tekintendők-e. Az ezekkel kapcsolatos elméleti viták a pécsi kamarában az ügyrend elfogadása során kerültek felszínre. Országos szinten is felmerült azonban az, hogy milyen dokumentumok alapján ítélt meg kétséget kizáró módon a felvételre való jogosultság, s e kérdésben végül igazságügyi miniszteri körrendeletre volt szükség, amely 1878-ban kimondta, hogy a lajstromba vételhez minden esetben az eredeti ügyvédi oklevél bemutatása szükséges.

Az ügyvédi kamara legfőbb szerve a közgyűlés volt, amelyről a rendtartás nem túl nagy részletességgel szólt. A közgyűlés a kamara tagjaiból állt, vagyis

minden kamarai tag egyben tagja lett a közgyűlésnek, illetve a közgyűlésnek csak kamarai tagok lehettek tagjai. A törvény felsorolta azokat a tárgyakat, amelyek a közgyűlés elé tartoztak. Ezekből szűrhető le, hogy valóban a legnagyobb horderejű kérdések eldöntése közgyűlési hatáskör lett: az ügyrend megállapítása, a választmány megválasztása, a tisztviselői és kezelői személyzet fizetésének megállapítása, a kamarai belső költségvetésről való döntés, illetve az erre vonatkozó számadások ellenőrzése, a választmány határozatai ellen beadott fellebbezések elintézése, valamint a jogszolgáltatással kapcsolatos javaslatok és indítványok tárgyalása, a minisztériumtól érkezett tervezetek véleményezése, s e célokból külön bizottságok létrehozása, kiküldése. A működéssel kapcsolatban mindössze annyit írt elő, hogy a közgyűlések nyilvánosak, azok napirendjét az elnök előre köteles közzétenni, a gyűlésről vezetett jegyzőkönyveket pedig fel kell terjeszteni az igazságügyi miniszterhez. Egyebekben az egyes kamarákra bízta a jogszabály a közgyűlések tartásának további rendezését. Mivel itt a konkrét kamarai működés meghatározásáról van szó, az ügyrendi szabályok kimerítő részletességgel taglalták a közgyűlések összehívásának, levezetésének, tárgyalásainak rendjét.

A közgyűlés határozatainak végrehajtásáról a választmánynak kellett gondoskodnia, törvényben felsorolt feladatai között is ez szerepelt az első helyen, ez volt tehát a kamara operatív szerve. Épp ezért, míg a közgyűlési tárgykörök felsorolása taxatívnak tekinthető, addig a választmányi ügyeké korántsem volt az – sem a rendtartásban, sem az ügyrendi szabályokban. Hisz maga a törvény is úgy fogalmazott, hogy minden teendő, amelyet az ügyvédi rendtartás megállapít, a választmány által intézendő el, amennyiben az nem képezi közgyűlés tárgyát

Így feladata volt a lajstromok vezetése az ügyvédekről és a jelöltekről, melybe értelemszerűen beletartozott az ezekbe való felvételről való döntés is. E szerv állította ki az igazolásokat az ügyvédjelöltek gyakorlati idejéről, s magaviseletéről, választotta meg a szükséges tagokat az ügyvédi vizsga

vizsgálóbizottságába. Pártfogó ügyvédek kirendelésekor a bíróság felhívására szintén a választmány járt el, illetve adott véleményt ezen ügyekben, amennyiben vagyontalan felek képviselőjére került sor. Az is ide tartozott, ha a kijelölt ügyvéd ellen a fél kifogást emelt, vagy ha maga az ügyvéd kérte felmentését, valamely számára megengedett oknál fogva. Szintén a választmány hatáskörébe tartozott az eljárás, ha az ügyvéd a kirendelést el nem fogadta, ám a törvényben meghatározott indokokkal nem tudta e döntését alátámasztani. Ekkor viszont már fegyelmi útra terelődött a kérdés. Alapvetően a választmány kezébe volt letéve egyébként is kamara fegyelmi jogkörének gyakorlása. A kamarai vagyont és a rábízott alapítványi vagyont kezelte, előkészítette a közgyűlés számára az igazságüggyel kapcsolatos reformok, javaslatok, vélemények tárgyalását, valamint feladata volt az igazságügyi miniszterhez felterjesztendő éves jelentés elkészítése is.

A választmány központi jelentősége megmutatkozik abban is, hogy az ügyrendi szabályok legterjedelmesebb része e szervre vonatkozik, és Pécsen a legtöbb vita is ezen pontok körül bontakozott ki.

Fontos még megállapítani, hogy 1875 után már a szó szoros értelmében vett választmányról lehetett beszélni, azaz a tagokat a kamara saját kebeléből választotta. A választmányi tagok között kiemelt szerepet töltöttek be a kamarai tisztségek viselői: az elnök, az elnöki helyettes, a titkár, a kamarai ügyész és a pénztárnok, akiken kívül minden kamarának a választmánya (a budapesti kivételével) nyolc rendes és négy póttagból állt.

Mivel a rendtartás szerint a kamara hatásköréhez tartozó ügyek a közgyűlés és a választmány mellett az elnököt illették, a következőkben a kamarai elnök funkcióját mutatom be. A választmány elnöke egyben a kamara elnöke is. Törvényben megállapított hatásköre alapvetően háromirányú volt. Egyrészt ő az, aki a kamara nevében mind hatóságokkal, mind a bíróságokkal érintkezésbe léphetett, vagyis képviselte a kamarát kifelé. A rendtartás ezt szó szerint nem így fogalmazta, de a pécsi ügyrendben már így szerepelt, s nemcsak

az előbbi szervek, hanem általában harmadik személyek irányában is. Ő gondoskodott a kamarai működés zavartalanságáról, az üléseket összehívta, levezette, a tisztségviselők akadályoztatása esetén helyetteseket nevezett, továbbá a törvény szerint ő lett a kollegialitási elv megvalósulásának letéteményese is. Az ezekkel kapcsolatos egyes jogosítványainak megállapítását a törvény a kamarai autonómiára bízta, amely az ügyrendi szabályokban élt is ezzel és részletezte az elnöki jogokat.

A tisztviselők közül a kamarai ügyész szerepkörét érdemes még kiemelten kezelni, akinek nem kizárólag a fegyelmi eljárásban jutott fontos szerep. Ő volt az a személy, aki a kamarán belül különösen is hivatott volt az ügyvédi kar erkölcsi tekintélyének megóvása felett őrködni, úgyszintén az ügyvédség jogos érdekeire felvigyázni. Ez utóbbiak érdekében három fő feladatát helyezte előtérbe a pécsiek ügyrendje: a zugirászok, illetve a zugirászat elleni fellépést, az alap nélküli panasztevőkkel szembeni valamint a kamarai ügyekbe való illetéktelen beavatkozás elleni védelmet; ám nemcsak külső személyek irányában, hanem a tagsággal szemben is ő képviselte a kamarai érdekeket (például a tagsági illetményt nem fizető ügyvédekkel szembeni eljárás).

A törvényből nem nyerhető felvilágosítás az önálló kamarai pénzügyekre és az ügykezelésre nézve, ezeknek részletszabályait szintén az ügyrendek tartalmazták, azzal a kiegészítéssel, hogy utóbbi terén az igazságügyi miniszter felügyeleti jogkörében több, az egységesítést célzó körrendeletet bocsátott ki.

11.

Fontos részét képezi az értekezésnek az ügyvédi kamarák legkiemelkedőbb hatásköreit taglaló alfejezet. Ezek közül is két nagy kört ismertetek részletesen: a már az elvi vitánál is nagy hangsúllyal szereplő fegyelmi hatáskört és az általam jogfejlesztő hatáskörnek nevezett ama jogköröket, amelyek egyrészt törvényjavaslatok véleményezésére, másrészt önálló javaslatok megfogalmazására és felterjesztésére vonatkoztak. Utóbbiak

azért is lényegesek, mert e körben érhető tetten a kamaráknak az ügyvédi rendtartással, annak megvalósulásával kapcsolatos értékítélete is.

A fegyelmi hatáskör gyakorlása egyértelmű összefüggést mutat az ügyvédi felelősségre vonatkozó szabályokkal, ezért e problémát komplexitásában kellett vizsgálni, hiszen, bár az ügyvédi rendtartás maga több helyütt is szólt az ügyvédek felelősségéről, mégis, különösen a hatályba lépést követő néhány év eltelte után ezek némelyike – vagy a gyakorlat megkívánta igények, vagy pedig az általános kodifikációs folyamatok miatt – jelentősebb változáson is átment. Ehhez a vizsgálódás körébe kellett vonni más jogszabályokat is, illetve mindenekelőtt a felelősségre vonás egyes típusainak áttekintését volt szükséges elvégezni.

Bár az ügyvédek büntetőjogi és magánjogi felelőssége – főleg e fontos jogágak kodifikálatlansága kapcsán – okozott néhány tisztázandó kérdést, ezeket azonban részint a bírói gyakorlat, részint a Csemegi-kódex 1878-as elfogadása megnyugtatóan rendezte.

Vitatéma maradt azonban néhány különös felelősségi alakzat szabályozása, így az, hogy a bíróság rendfenntartó hatalma milyen terjedelmű lehet az ügyvédek vonatkozásában, de még inkább az ún. ügyvéd elleni panasz eljárás intézménye.

Utóbbira akkor kerülhetett sor, ha az ügyvéd az iratok kiadására, valamint az átvett előleggel és a fél részére behajtott összeggel való elszámolásra vonatkozó szabályokat szegte meg. A kérdés nem pusztán azért érdekes, mert a kamarák abban, hogy a rendtartás a törvényszékek elé utalta ezen ügyeket, önkormányzatiságuk, fegyelmi hatáskörük megsértését látták, hanem azért is, mert az erre vonatkozó források vizsgálatából az derül ki, komoly dogmatikai ellentmondások is húzódtak a háttérben. Nem volt ugyanis egyértelmű, hogy ezt a felelősségre vonási típust hová kell sorolni: a szerződésszegés felől, vagy inkább deliktuális oldalról kell megközelíteni. Épp ezért különös figyelmet

szenteltem e panaszügyeknek, hiszen csak az erre vonatkozó szabályok és gyakorlat együttes vizsgálatával lehetett állást foglalni abban, vajon melyik körbe tartoztak e köteleességszegések.

Részletesen ismertetem a fegyelmi ügyeket és a fegyelmi eljárás menetét – szintén a gyakorlatba ágyazva –, amelynek során rámutatok némely a törvényben fellelhető pontatlanságra, ellentmondásosnak tűnő megfogalmazásra is.

Az ügyvédi rendtartás az ügyvédi kamarák további fontos hatáskörévé tette, hogy a jogszolgáltatással kapcsolatos, vagy kifejezetten az ügyvédséget érintő kérdésekben véleményt mondjanak, javaslatokat tegyenek. Az igazságszolgáltatás ez úton történő előmozdítása egyúttal nemcsak joga, hanem – egyes felfogások szerint – kötelessége is volt az ügyvédi karnak. A pécsi kamara működésének első éveiből származó néhány példán keresztül vizsgálva ezt, az derül ki, hogy ennek valós súlya volt, a rendelkezést a kamarák komolyan vették, e jogukkal éltek, s azt valós tartalommal igyekeztek kitölteni. Örvendetesnek találták, hogy az ügyvédi karnak, mint az igazságszolgáltatás egyik fő közegének végre biztosították e jogosultságot, bár a kamarai iratokból az is kiderül, hogy eredményességükkel nem mindig voltak elégedettek. Az e körben felmerült ügyek jellege pedig arra adhat rálátást, hogy melyek lehettek az akkori igazságszolgáltatás legproblematicusabb pontjai. A legtöbb kérdés a bíróságok működésével volt kapcsolatos, s az ebben nyert tapasztalatok jól alátámasztják, vagy adott esetben kiegészítik az igazságügyi reform megvalósulásával kapcsolatos kutatások eredményeit is. Kitészik, hogy a bíróságok elhelyezésével, személyzetével és ügykezelésével kapcsolatban számos kritikai észrevétel érkezett az ügyvédség részéről is, amelyeknek alapvető oka sokszor a bírósági szervezeti rendezés még mindig nem megfelelő voltában rejlett.

Az egyes törvényjavaslatokról való véleményalkotásra a működés első két-három esztendejében nemigen kaptak lehetőséget az ügyvédi kamarák, ama

joguk, hogy őket a törvényhozás folyamatában „mint szakközeget” meghallgassák, nem tudott érvényesülni, s e mellőztetésüket többször hangoztatták is az igazságügyi minisztériumhoz intézett felírások, vagy akár az éves jelentéseik alkalmával.

12.

A legsajátosabb, s egyben az ügyvédi rendtartás céljainak valódi megvalósulásával kapcsolatos legfigyelemreméltóbb kérdés azonban mégis az volt, hogy miként vélekedtek az ügyvédi kamarák a saját sorsukat meghatározó törvényről.

Már az első évet követően is meglehetősen kritikus hozzáállás volt tapasztalható. Általában alkalmatlannak találták a törvényt a kitűzött célok megvalósítására, mindenekelőtt az ügyvédi kar tekintélyének megvédésére. A szomorú tapasztalat azt mutatta, hogy a kezdeti lelkesedés ellenére maga a kamarai intézmény sem lelt nagy rokonszenvre az ügyvédek körében, a testület nagyobb része kelletlenül vagy közönnnyel tekintett rá, mint olyanra, amely csak felesleges költséget okozó pusztá teher, s ez a hozzáállás az általános közvéleményre is kihatott.

Az ügyvédi kar e gondolatainak éves jelentéseiben hangot is adott, sőt a budapestiek ismét élen jártak a konstruktivitásban: már 1878-ban bizottsági tárgyalás alá vették a törvény revízióját, s a következő évre kész tervvel álltak elő. Az ügyvel kormányzati szinten is foglalkoztak, Pauler Tivadar igazságügyi miniszter 1879 tavaszán olyan felhívást intézett a kamarákhoz, amelyben a rendtartásról szóló törvény módosításaival kapcsolatos javaslataik felterjesztését kérte. Már 1880 őszén összeült egy szakértekezlet, amelynek munkálatai egy év leforgása alatt azt eredményezték, hogy egy új ügyvédi rendtartás javaslata került az országgyűlés elé, bár azt napirendre nem vették, így tárgyalása nem kezdődhetett meg. Az ügyvédség további törekvései ellenére a rendtartás módosítása évekre ismét feledésbe merült, annak csak 1887-ben

született egy rövid, néhány szakaszból álló novellája. Ugyanezen évben kapott viszont megbízást új javaslat elkészítésére Dell'Adami Rezső, amelynek sorsa, a budapesti ügyvédi kamara újabb tervezetével együtt, a feledés lett. Egy újabb lendületet kapott az ügy a század utolsó évtizedében, Szilágyi Dezső minisztersége alatt, aki Nagy Dezső budapesti ügyvédet bízta meg új ügyvédi rendtartás kidolgozásával. Bár a munka nyilvánosságot kapott, mégsem terjesztették be aztán a tervezetet, sőt időközben Plósz Sándor, az új miniszter a Nagy Dezső-féle javaslat mellé újabb rendtartás kidolgozásáról határozott, s adott erre megbízást Pollák Illésnek. Az igazságügyi minisztérium mindkét tervezetet ki is adta 1906-ban, s az ügyvédi kamarák nagy lendülettel fogtak azok beható elemzésébe, készítették el és küldték meg észrevételeiket a tárcának. A miniszternek azonban igazán mégsem állt szándékában új ügyvédi rendtartás sürgős életbe léptetése, hanem majd csak a polgári perrendtartás megalkotásával együtt kerített volna erre sort.

Az ügyvédi kar mindemellett nem maradt tétlen. Országos tanácskozásaikon, és az országos jogászgyűléseken is szinte permanensen jelen voltak az ügyvédség helyzetével kapcsolatos diszkussziók, amelyek elsődlegesen a század végén egyre nagyobb mértékben jelentkező inkább szociológiai aspektust mutató problémák körül forogtak. Egyre komolyabb gondot okozott ugyanis a liberális szabályozásból eredően a kar felduzzadása, amely sok ügyvédnek egyet jelentett azzal, hogy megélhetési zavarokkal kellett szembenéznük. Egyre többször vetődött fel a gondolat, hogyan lehetne a pályára bocsátandókat jobban megszütni; szigorúbb képzési szisztéma bevezetésével, a gyakorlati idő meghosszabbításával, netán adminisztratív jellegű rendelkezésekkel. Ez utóbbiak körében mindenekelőtt a zárt szám meghatározása valamint az ügyvédi kar kettéosztása vetődött fel lehetséges megoldási módként. A magyar ügyvédi társadalom azonban ekkor még következetesen ragaszkodott egyrészt a szabad másrészt az egységes ügyvédség eszméjéhez, a *numerus clausus*t, és az ún. *bifurcatiot*, mely eszmék támogatókra

is találtak ugyan, elvi síkon általában elvetették. Inkább a szolidaritás oldaláról közelítették a kérdéshez, s már nem sokkal a kamarák megalakulását követően az ügyvédi segélyezés és nyugdíj ügye is felvetődött, helyi szinten – ahogy ezt a pécsi kamara esetében részleteztem is – már egészen korán, ám a század utolsó évtizedében azután országosan is. Ez vezetett el a XX. század elején az Országos Ügyvédi Gyám- és Nyugdíjintézet megalapításához, amelyet az 1908:XL. törvénnyel cikkelyeztek be.

A képzettség vonatkozásában említést érdemel, hogy az egységes bírói és ügyvédi vizsgáról szóló törvény, az 1913:LIII. tc. több szakaszt módosított az ügyvédi rendtartásban, s a kívánt szigorításokat is bevezette.

Maga a rendtartás azonban alapjaiban nem változott, a reformtervezetekből valóság nem vált. Így gyakorlatilag egészen a következő történeti korszakban bekövetkező jelentősebb módosításokig az ügyvédség szervezete, fő feladatai, hatáskörei érintetlenek maradtak, azokat továbbra is az 1874. évi törvény alapján működtették, annak ellenére, hogy 1920 után újabb problémákkal kellett a hazai jogász- és ügyvédtársadalomnak megbirkóznia. Ezeknek az elemzése viszont már jócskán túlmutat témám keretein, így mindössze annyit tartok szükségesnek megjegyezni, hogy az 1874. évi XXXIV. tc. hatálya több mint 60 éven keresztül, egészen 1937-ig fennállt, amikor az 1937:IV. tc. egy részint új elvi alapokon is nyugvó új ügyvédi rendtartást vezetett be. A kritikák ellenére e hat évtized önmagában is komoly érv az első polgári ügyvédi rendtartás mellett; életképességét, mintaértékét bizonyítja az is, hogy azt még napjainkban, a rendszerváltoztatás után is úgy jellemezték, mint amely „*példaértékűen modern*”, sőt, akadt olyan szerző is, aki egyenesen annak „*in integrum restitutioját*” tűzte ki célul.

***Die Entstehung und der Anfang der Tätigkeit der anwaltlichen
Autonomien in Ungarn in der bürgerlichen Epoche
(Zusammenfassung)***

Das Ziel meiner Arbeit ist die Darstellung der Entstehung der fachlichen Autonomie der Rechtsanwaltschaft in Ungarn. Die Feststellung, dass die Rechtsanwaltskammern, die durch den GA 1874:XXXIV aufgestellt wurden, als fachlich-körperschaftliche Selbstverwaltungen der Anwaltschaft anzuschauen sind, ist keine neue Theorie, aber ich behaupte, und in meiner Abhandlung werde ich es belegen, dass eine wirklich autonome Organisation der Rechtsanwaltschaft in Ungarn zum ersten Mal zu der Zeit zustande kam. Das Zusammenschließen einzelner fachlicher Körperschaften wurde früher – wegen historischen Gründen – nicht unter dem Gepräge und im Geist der Selbstverwaltung verwirklicht.

Zunächst muss die Entwicklungslinie skizziert werden, durch die die Anwaltschaft in Ungarn überhaupt zustande kam, in deren Brust sich die Ansprüche für die Autonomie in der XIX. Jahrhundert formulierten. Im Reformzeitalter findet man selbstständige Anstreben, die auf die Aufstellung eigener Organe gezielt waren. 1848 wurde es auch zentrales Anliegen der modernen Justiz, aber die Verwirklichung verzögerte sich infolge der Revolution und des Freiheitskrieges, und es stand bis zum Ausgleich zurück. In der Zwischenzeit, während des Neoabsolutismus wurden nach der oktroyierten Advokaten-Ordnung anwaltliche Körperschaften (Ausschüsse) zustande gebracht, aber ich deute darauf hin, dass diese keine Vorfahren der späteren Rechtsanwaltskammern sein könnten.

Nach dem Erlassen des Oktoberdiploms verwies die so genannte Judexkurial-Konferenz auch darauf, dass sich die Rechtsanwälte entsprechend des Prinzips der freien Vereinigung selbstständige Genossenschaften ins Leben

rufen dürfen. In der zweiten Hälfte der 1860-er Jahre kamen landesüblich Advokaten-Vereine zustande. Die Wichtigkeit dieser Vereine liegt nicht nur selbst in ihrem Wesen überhaupt, sondern in ihrer Tätigkeit auch. Die bringe ich durch den Muster der Pécsér Anwaltsverein dar. Andererseits, und in dieser Frage ist die erhabene Rolle des Budapester Vereins unbestreitbar, bekam durch die Arbeit dieser Genossenschaften die 1874 geborene Rechtsanwaltsordnung ihre endliche Gestalt. Die erste Regierungsvorlage dieser, die noch kein Gesetzesentwurf war, erschien 1871, und gründete sich an mehreren Punkten – auch nach der Aussage des Justizministers – auf die selbstständigen Rechtsanwaltsordnungsvorlage der Budapester Anwälte, sogar bestimmte Teile wurden völlig davon übernommen. Die Tätigkeit der Vereine offenbart sich also unmittelbar in der die Anwälte betreffenden Rechtsetzung.

Ich führe diesen gesetzgeberischen Vorgang – anhand der originellen Vorlage des Vereins in den Jahrbüchern – von den „organischen“ Wurzeln an vor, und lege deshalb eine spezielle Betonung auf die „gesellschaftliche Diskussion“ des Gesetzesentwurfes, die seinem Einreichen zum Parlament zuvorkam.

Während des Darbringens der Bestimmungen des Gesetzartikels XXXIV. Vom Jahre 1874 folgte ich der Methode, dass die prinzipiellen Fragen, die auch stark in der Debatte berührt waren, in Zusammenhang zu diesen Auseinandersetzungen vorgelegt wurden. Die Regeln, die die tatsächliche Wirkung und Organisation der zuwege kommenden Anwaltskammern betreffen, untersuche ich auch in der Durchsetzung der Norm, also in der Praxis. Dazu benutzte ich vor allem die Archivakten aus den ersten Jahren der Wirkung der damaligen Pécsér Rechtsanwaltskammer. Davon stellt sich schön heraus, was für eine Organisation die anwaltliche Selbstverwaltung hatte; und die einzelne Organe, ihre Befugnisse sind in der Arbeit nicht nur nach den gesetzlichen Vorschriften, sondern durch die inneren Regeln der Körperschaft, durch ihre Geschäftsordnung detailliert geschildert.

Da die Autonomie einer Körperschaft nicht nur durch die eigenen Organisation, und die Betätigung dieser teilweise nach eigenen Regeln charakterisiert ist, sondern die Reichweite der Selbstverwaltung in großem Maße von der ihnen gewährten Befugnissen abhängt, lege ich in meiner Dissertation besondere Wert auf das Wirkungsbereich der Rechtsanwaltskammern, vor allem auf die Disziplinargewalt. Die Rechtsentwicklungsbefugnis der Kammern, unter dem Begriff die Möglichkeit und Aufgabe des Ausarbeitens und Einreichens das Justizwesen betreffenden Vorlagen und Erachten von Gesetzesentwürfen zu verstehen sind, ist auch wichtig und kann auch nicht vernachlässigt werden. In diesem Problemkreis sind die Meinungen der zeitgenössischen Anwaltschaft, die sich auf die Rechtsanwaltsordnung selbst beziehen, und das Gesetz schon fast gleich nach dessen Inkrafttreten kritisieren, höchst interessant.

A dolgozathoz felhasznált irodalom és források

Irodalom

- ANTAL Tamás: Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900); Szeged, 2006
- BALOG Arnold: Ügyvédek elleni fegyelmi eljárás Németországban, Előadva a Magyar Jogász Egylet 1899. III. 8-án tartott teljes ülésében, Pollák Illés felszólalásával; Franklin Társulat, Budapest, 1899
- BALOG Arnold: Az ügyvédség a perrendtartás tervezetében, Különlenyomat a Jogtudományi Közlönyből; Franklin Társulat, Budapest, 1901
- BALOG Arnold: Az érdemleges ügyvédi munka díjazása, Különlenyomat a Jogtudományi Közlönyből; Fried és Krakauer, Budapest, 1903
- BALOGH Judit: Vázlatok a Miskolci Ügyvédi kamara történetéhez In: Cserba Lajos (szerk.): Emlékkönyv az ügyvédi kamarák fennállásának 125. évfordulójára; Borsod–Abaúj–Zemplén Megyei Ügyvédi Kamara, Miskolc, 2000 30–57.
- BALOGH Judit: Fejlődés és visszafejlődés. Tendenciák a magyar ügyvédség történetében In: Jánoska Ferenc (szerk.): Pro Scientia Aranyérmesek V. Konferenciája, Sopron, 2000. november 5–7. Előadások; PSAT, Budapest, 2001 41–45.
- BALOGH Zsigmond: Az ügyvédi rendtartásról In: Magyar Jog 1990/II. 163–165.
- BAUMANN, Anette: Das Reichskammergericht in Wetzlar (1693–1806) und seine Prokuratoren In: Zeitschrift der Savigny–Stiftung für Rechtsgeschichte 1998./115. 474–497.
- BEÉR János– CSIZMADIA Andor (szerk.): Az 1848/49. évi népképviseleti országgyűlés. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1954.
- BÉLI Gábor: Magyar jogtörténet. A tradicionális jog; Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2000
- BERGERFURTH, Bruno: Der Anwaltszwang und seine Ausnahmen; Gieseking Verlag, Bielefeld, 1988
- BEULKE, Werner: Der Verteidiger im Strafverfahren; Alfred Metzner Verlag, Frankfurt am Main, 1980
- BLECHSCHMIDT, Friedrich Chr.: Ideen zur Verbesserung der Stellung des Advocatenstandes im Königreiche Sachsen; Tauchnitz, Leipzig, 1840
- BÓNIS György – DEGRÉ Alajos – VARGA Endre: A magyar bírósági szervezet és perjog története. 2. bővített kiadás; Zalaegerszeg, 1996.
- BORNHAK, Conrad: Preußische Staats- und Rechtsgeschichte; Carl Heymanns Verlag, Berlin, 1903 (Unveränderter Nachdruck 1979)
- BRESLAUER, S.: Die rechtliche Stellung des Armenanwalts im Civilprocesse; Hirschfeld, Leipzig 1894

- BUDDEUS, Johann Carl Immanuel – BUDDEUS, Arthur: Deutsches Anwaltbuch; Reichenbach, Leipzig 1845
- COING, Helmut: Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte. Dritter Band. Das 19. Jahrhundert; C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1982
- CZÖVEK István: Magyar hazai polgári magános törvényről írt tanítások III. könyv; Pest, 1822.
- CSEMEGI Károly: Az ügyvédség reformja. Numerus clausus és szabad ügyvédség In: Edvi Illés Károly – Gyomai Zsigmond (szerk.): Csemegi Károly művei. I. kötet; Franklin Társulat Budapest, 1904 419–420.
- CSEMEGI Károly: Az ügyvédség reformja. A magyar ügyvédség tradíciója. A szóbeliség, tudomány és a jellem, mint a valódi ügyvéd érvényesülésének föltételei In: Edvi Illés Károly – Gyomai Zsigmond (szerk.): Csemegi Károly művei. I. kötet; Franklin Társulat Budapest, 1904 421–425.
- CSERBA Lajos (szerk.): Emlékkönyv az ügyvédi kamarák fennállásának 125. évfordulójára Borsod–Abaúj–Zemplén Megyei Ügyvédi Kamara, Miskolc 2000
- CSIZMADIA Andor: A községi jegyző jogállása és magánmunkálatainak értékelése a polgári korban In. Jogtörténeti tanulmányok VI. Tankönyvkiadó, Budapest, 1986
- DE MORTANGES, René Pahud – PRÊTRE, Alain: Anwaltsgeschichte der Schweiz. Ein Grundriss. Schulthess Polygraphischer Verlag, Zürich, 1998
- DEGRÉ Alajos: A négyeskönyv perjogi anyaga; Budapest, 1936
- DEGRÉ Alajos: Ügyvédképzés Magyarországon a polgári korban In: KOVÁCS Kálmán (szerk.): A jogászképzés a magyar felsőoktatás rendszerében. Jogtörténeti értekezések 14. Budapest, 1984
- DELACASSE Krisztina: A modern vádképviselési rendszer meghonosítása Magyarországon In: Jogtudományi Közlöny 1997/10. 424–432.
- DELACASSE Krisztina, Korsósné: Reformügyvédek és ügyvédreformok In: Jogtudományi Közlöny 1999/7–8. 193–199.
- DELACASSE Krisztina, Korsósné: Ügyvédek elleni panasz eljárások a 20. század elején (Az ügyvédek felelősségre vonásának sajátos formája az 1874. évi XXXIV. tc. szerint és a Zalaegerszegi királyi törvényszék joggyakorlatának tükrében) In: Jogtörténeti Szemle, 2004/2. 27–36.
- DELACASSE Krisztina, Korsósné: Oktroyierte Rechtsanwaltsordnung in Ungarn oder die erste moderne Regelung? In: Zur Geschichte des Rechts. Festschrift für Gernot Kocher zum 65. Geburtstag. Grazer Rechtswissenschaftliche Studien, Band 61. Grazer Universitätsverlag – Leykam – Karl–Franzens-Universität Graz, 2006 205–212.

- DOBSZAY Tamás: Deák Ferenc és az igazságügyi minisztérium szervezése In: Molnár András (szerk.): A Batthyány-kormány igazságügyi minisztere; Zalai gyűjtemény 43. Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 1998
- DÖHRING, Erich: Geschichte der deutschen Rechtspflege seit 1500; Duncker/Humblot, Berlin, 1953
- DÜBI, Anita: Die Geschichte der bernischen Anwaltschaft; Stämpfli & Cie., Bern, 1955
- EDVI Illés Károly: Csemegi Károly élete és kora In: Edvi Illés Károly – Gyomai Zsigmond (szerk.): Csemegi Károly művei. I. kötet; Franklin Társulat, Budapest, 1904
- FALCSIK Dezső: A polgári perjog tankönyve; Grill, Budapest, 1910
- FISCHER Lajos: Tanulmány az ügyvédség szervezéséről. (Ismertetés) In: Jogtudományi Közlöny 1871/15. 115–116.
- FODOR Gyula – RÉVAI Tibor: A magyar ügyvédség szervezete; Közgazdasági és jogi könyvkiadó, Budapest, 1956
- FÖLDVÁRI Béla: A magyar ügyvédség és a magyar közélet; Rózsavölgyi és társa, Budapest, 1920
- GNEIST, Rudolf von: Freie Advocatur; Springer, Berlin, 1867
- HABERMANN Gusztáv: Az ügyvédség szerepe az 1849. évi "Függetlenségi nyilatkozat" létrehozásában; kézirat, 1975
- HAHN, Manfred: Die Notwendige Verteidigung im Strafprozeß; Duncker& Humblot, Berlin, 1975
- HAIMERL, Franz: Darstellung der gesetzlichen Bestimmungen über die Parteien und deren Stellvertreter im civilgerichtlichen Verfahren in Oesterreich; Braumüller, Wien, 1857
- HAJNIK Imre: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a vegyesházi királyok alatt; Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1899
- HARTSTANG, Gerhard: Anwaltsrecht; Carl Heymanns Verlag, Köln/Nerlin/Bonn/München, 1991
- HARTSTANG, Gerhard: Der deutsche Rechtsanwalt. Rechtsstellung und Funktion in Vergangenheit und Gegenwart; C.F. Müller, Heidelberg, 1986
- HATTENHAUER, Hans: Europäische Rechtsgeschichte; C.F. Müller, Heidelberg, 1994
- HERCZEGH Mihály: Magyar polgári törvénykezési rendtartás; Heckenast Gusztáv, Pest, 1871
- HERZOG, A.: Die Reform der österreichischen Advokatur; Verlag der Manz'schen Buchhandlung, Wien, 1868
- HIDVÉGI Márta: Az ítélőtáblák. In: LÁBADY Tamás – DÉCSEI Katalin (szerk.): A táblabíróságokról. A pécsi ítélőtábla. Pécs, 2004 17–43.
- HOLLÓS László– PAPP Sándor: A Debreceni Ügyvédi Kamara története 1875–1995. Hajdú-Bihar megyei Ügyvédi Kamara, Debrecen, 1995

- HOLLY, Günter: Geschichte der Ehrengerichtsbarkeit der deutschen Rechtsanwälte; Peter Lang, Frankfurt am Main/Bern/New York/Paris, 1989
- HORVÁTH Emil: A magyar ügyvédség. Különlenyomat az Erdélyrészi Jogi Közlöny 1910. évi augusztusi számából; Kolozsvár, 1910
- HORVÁTH Jenő: Az első ügyvédi rendtartás megalkotásának 125. évfordulója In: Ügyvédek Lapja 200/3. 3–6.
- HORVÁTH Lajos – FEKETE Ödön: A miskolczi ügyvéd-egyletnek észrevételei az „ügyvédi rendtartásról” szóló javaslat tárgyában In: Jogtudományi Közlöny 1871/20. 155–161.
- HORVÁTH Sándor Domokos – TUBA László: A Győri Ügyvédi Kamara története 1875–2000. Győr–Moson–Sopron megyei Ügyvédi Kamara, Győr, 2000
- HÖNIGHAUS, R.: Rechtsanwalts-Ordnung für das Deutsche Reich. Ausführlich ergänzt und erläutert durch die amtlichen Materialien der Gesetzgebung; W. Donay & Sohn, Berlin, 1878
- HRG I. Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte. I. Band; Berlin, 1971 „Anwalt” címszó 182–191.
- HRG I. Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte. III. Band; Berlin, 1984 „Prokurator” címszó 2032–2033.
- HRG I. Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte. V. Band; Berlin, 1998 „Vorsprecher” címszó 1065.
- HUFFMANN, Helga: Geschichte der rheinischen Rechtsanwaltschaft; Böhlau Verlag, Köln/Wien, 1969
- JAQUES, Heinrich: Die freie Advokatur und ihre legislative Organisation: Eine Abhandlung zur Reform der deutschen und österreichischen Gesetzgebung; Wilhelm Braumüller, Wien, 1868
- JESSNITZER, Kurt – BUMBERG, Hanno: Bundesrechtsanwaltsordnung. Kommentar; Carl Heymanns Verlag, Köln/Nerlin/Bonn/München, 1992
- KAILL Sándor: Ügyvédreform törvényjavaslatban előterjesztve; Budapest, 1848
- KAISER, Friedhelm Bertold: Die russische Justizreform von 1864. E. J. Brill, Leiden, 1972
- KAJTÁR István: Modernizációnk és Európa. Adalékok a politikai vitakultúrához az 1843–44-es rendi országgyűlésen In: Degré Alajos emlékkönyv; Unió, Budapest, 1995
- KASER, Max: Das Römische Zivilprozessrecht; C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1966
- KELEMEN Frigyes Ottó: A zárt ügyvédség kérdéséhez. Egy el nem mondott beszéd In: Magyar Jogi Szemle 1927. 256–257.
- KENGYEL Miklós: A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben; Osiris, Budapest, 2003

- KÉRY Gyula: A magyar szabadságharc története napi-krónikákban (1848.); Budapest, 1899
- KLEINHEYER, Gerd – SCHRÖDER, Jan (Hrsg.): Deutsche und Europäische Juristen aus neun Jahrhunderten; C.F. Müller verlag, Heidelberg, 1996
- KNAPP, Wolfgang: Der Verteidiger – Ein Organ der Rechtspflege? Carl Heymanns Verlag KG, Köln–Berlin–Bonn–München, 1974
- KÓKAY György (szerk.): A magyar sajtó története I. (1705-1848); MTA Irodalomtudományi Intézet, MÚOSZ, Budapest, 1979
- KOVÁCS M. Mária: Liberalizmus, radikalizmus, antiszemitizmus. A magyar orvosi, ügyvédi és mérnöki kar politikája 1867 és 1945 között; Helikon Kiadó, Budapest, 2001
- KÖVÁRY Mihály: A kolozsvári ügyvédi-egyletnek észrevételei az ügyvédi rendtartás tárgyában közrebocsátott igazságügyminiszteri javaslatra In: Jogtudományi Közlöny 1871/18. 135–141.
- KÖVY: Magyar Törvény. A magyar polgári törvény; 1822
- KRÁLIK Lajos: Ügyvédi segélyalap In: Jogtudományi Közlöny 1884.
- KRÁLIK Lajos: Az ügyvédi segélykérdés 1885-ben In: KRÁLIK I–II. Függelék.418–448.
- KRÁLIK Lajos: A magyar ügyvédség. Az ügyvédi kar. II. kötet Budapest, Franklin-társulat, 1903.
- KROESCHELL, Karl: Geschichte der Advokatur in den welfischen Landen In: Hundert Jahre Rechtsanwaltskammern Schriftenreihe der Bundesrechtsanwaltskammer 2; 1981 1–24.
- KUN László: A magyar ügyvédség története politikai s társadalmi tekintetben, a legrégebb időktől máig, párhuzamban a bírósági szervezet fejlődésével; Budapest, 1895
- KUNKEL, Wolfgang: Herkunft und soziale Stellung der römischen Juristen; Hermann Böhlau Nachf., Graz/Wien/Köln, 1967
- KÜBL, Friedrich: Geschichte der österreichischen Advokatu; Graz, 1925
- LASS, Ludwig: Die Anwaltschaft im Zeitalter der Volksrechte und Kapitularien. Ein Beitrag zur deutschen Rechtsgeschichte; Scientia Verlag, Aalen, 1970
- LIERMANN, Hans: Richter, Schreiber, Advokaten; Prester Verlag, München, 1957
- LÖW Tóbiás: Igazságügyi törvényjavaslatok az országgyűlés előtt In: Magyar Igazságügy 1874/I. 81–93.
- MAGYARY Géza–NIZSALOVSKY Endre: Magyar polgári perjog; Franklin Társulat, Budapest, 1939
- MAIER, Hans Jakob: Kunst des Rechtsanwalts. Bild eines Berufsstandes im Lichte von Praxis, Literatur und Glosse; Verlag Neue Wirtschafts-Briefe, Herne/Berlin, 1973

- MÁTHÉ Gábor: A burzsoá törvénykezési reform változó javaslatai In: Jogtörténeti tanulmányok IV. Budapest 1980 210–214.
- MÁTHÉ Gábor: A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása 1867–1875. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982
- MAYER–MALY Theo: Rechtswissenschaft; R.Oldenbourg Verlag, München/Wien, 1972
- MEYER, Fritz –MEYER, G.: Die Rechtsanwalts-Ordnung für das Deutsche Reich vom 1. Juli 1878, Erläutert von F. Meyer; 2., sehr vermehrte Auflage Hrsg. von G. Meyer. Heymanns, Berlin, 1893
- MEZEY Barna: Deák Ferenc és Horvát Boldizsár In: Deák Ferenc és utódai. Magyar igazságügyi miniszterek 1848/49-ben és a dualizmus korában; Pécs, 2004 73–88.
- MEZNERICS Iván – TORDAY Lajos: A magyar közigazgatás szervei 1867–1937. Magyar Közigazgatástudományi Intézet, Budapest, 1937
- MITTEIS, Heinrich – LIEBERICH, Heinz: Deutsche Rechtsgeschichte; C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München/Berlin, 1966
- MOLNÁR András (szerk.): A szabadságharc zalai honvédei 1848–1849. Zalai Gyűjtemény 33. Zalaegerszeg, 1992
- MÖLCS Tivadar: A Vas megyei Ügyvédi kamara 125 éves jubileumi évkönyve 1875–2000. Vas megyei Ügyvédi Kamara, Szombathely, 2000
- N. CZAGA Viktória: Politikus-értelmiségi pályaképek a 19. századi Magyarországon: Házmán Ferenc és Szemere Bertalan In: Ruszoly József (szerk.): Szemere Bertalan és kora 1. Borsod–Abaúj–Zempléni történelmi Évkönyv 7. Miskolc, 1991
- NAGY Aladár: A pristaldusok In: Századok. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1876 337–343.
- NAGY Dezső: Az ügyvédi rendtartás reformja In: Magyar Jogászegyleti Értekezések 1912./40. Pfeifer, Budapest, 1912
- NAGY Dezső: Törvényjavaslat az ügyvédi rendtartásról Portugáliában In: Jogtudományi Közlöny 1880/41. 277–278.
- NÉMETH László: Ügyvédek Zalában 1850–1875. A forradalom és szabadságharc leverésétől a kamara megalakulásáig In: Jogtörténeti Szemle 2006/1. 32–43.
- NÉMETH László: Ügyvédek Nagykanizsán (1850–1875) In: KAPOSÍ Zoltán (szerk.): A polgárosodó Nagykanizsa a 19. század második felében. Nagykanizsa, 2008 99–114.
- ifj. PALUGYAY Imre: Ügyvédek. Korszerű tervezet ezeknek ügyében; Buda, 1841
- PAPPAFAVA, Wladimir: Die Advokatur in der Türkei; Verlag der Wagner'schen Universitäts-Buchhandlung, Innsbruck, 1908
- PLESCHNER von Eichstett, August: Der Österreichische Juristentag und die Advokatur; Mercy, Prag, 1879

- PLÓSZ Sándor: Birhat-e az új ügyvédi rendtartás az elméleti és gyakorlati képzettség kimutatását illetőleg visszaható erővel? In: Jogtudományi Közlöny 1871/52. 399–402.
- PLÓSZ Sándor: Még néhány szó az ügyvédi rendtartás visszaható erejéről In: Jogtudományi Közlöny 1872/3. 20–22.
- POLLÁK Illés: Az ügyvédi reklám. Különlenyomat az Ügyvédek Lapjából; Globus, Budapest, 1911.
- PRISCHL, F.: Advocatur und Anwaltschaft. Ihr Wesen, ihre Ziele und ihr Verhältniß zu den rationellen Grundlagen des Civilprozesses in vergleichender und geschichtlicher Darstellung; Puttkammer und Mühlbrecht, Berlin, 1888
- PULSZKY Ferenc: Életem és korom. 1–2. kötet Franklin Társulat, Budapest, 1884
- PUSZTAI László: A bírósági épület In: KÁLLAY István – PUSZTAI László – STIPTA István: Bírósági épületek Magyarországon. HG & Társa Kiadó, Budapest, 1993
- RÉCSI Emil: Közigazgatási törvénytudomány kézikönyve, az ausztriai birodalmi törvényhozás jelen állása szerint különös tekintettel Magyarországra. I. kötet; Heckenast Gusztáv, Pest, 1854
- REINER Ignác: A magyar ügyvédség; Neuwald Illés Könyvnyomdája, Budapest, 1888
- ROBITSEK József: Az ügyvédi nyugdíj-kérdéshez In: Ügyvédek Lapja 1896 és KRÁLIK I–II. Függelék 449–496.
- SCHLOSSER, Hans: Spätmittelalterlicher Zivilprozess nach bayerischen Quellen; Böhlau Verlag, Köln/Wien, 1971
- SCHNEIDER, Rolf: Der Rechtsanwalt, ein unabhängiges Organ der Rechtspflege; Duncker & Humblot, Berlin, 1976
- SCHUBERT, Werner (Hrsg.): Entstehung und Quellen der Rechtsanwaltsordnung von 1878; Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main, 1985
- STIPTA István: Szilágyi Dezső és az igazságügyi modernizáció In: Deák Ferenc és utódai. Magyar igazságügyi miniszterek 1848/49-ben és a dualizmus korában Pécs, 2004. 137–152.
- STOLZ, Otto: Grundriß der Österreichischen Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte. Tyrolia-Verlag, Innsbruck/Wien
- STRAUSZ Péter: A kamarai autonómiák szervezeti felépítése 1920–1944. In: GERGELY Jenő (szerk.): Autonómiák Magyarországon 1848–2000 I–III. kötet ELTE Történelemtudományok Doktori Iskola, L'Harmattan Kiadó Budapest, 2005.
- SZÁNTÓ László (szerk.): A Somogy Megyei Ügyvédi Kamara emlékkönyve. Megjelent az ügyvédi kamarák megalakulásának 125. évfordulóján; Somogy Megyei Ügyvédi Kamara, Kaposvár, 2000

- SZENDE Pál: A magyar ügyvédség válsága In: Értelmiségszociológiai írások Magyarországon, Kossuth, Budapest, 1981 261–289.
- SZINNYEI József: Magyar írók élete és munkái. IV. kötet Hornyánszky Viktor Könyvkiadóhivatala, Budapest, 1896
- SZINNYEI József: Magyar írók élete és munkái. XIII. kötet Hornyánszky Viktor Könyvkiadóhivatala, Budapest, 1909
- SZINNYEI József: Magyar írók élete és munkái. XIV. kötet Hornyánszky Viktor Könyvkiadóhivatala, Budapest, 1914
- SZLEMENICS Paulus: Elementa Juris Hungarici Judiciarii Civilis, Librum IVum, De Justitiae Civilis Administartione, seu de Actionibus, ac Judicio Civili. Typis Caroli C. Snischek, Posonii, 1829
- TELLER Miksa: Az ügyvédi kar helyzete a múlt század közepén In: Jogi dolgozatok a Jogtudományi Közlöny ötven éves fennállásának emlékére 1865–1915. Franklin Társulat, Budapest, 1916 731–740.
- A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára, III. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976 „ügyvéd”, „prókátor” címszavak 293., 1050.
- TÓTH Lajos: A budapesti ügyvédi kamara alakulásáról In: Jogtudományi Közlöny 1875/1. 7–8.
- TÓTH Lőrinc: Ügyvédi állapotok. Röpirat ügyvédi érdekekben. Pozsony, 1848.
- VALENTINITISCH, Helfried: Advokaten, Winkelschreiber und Bauernprokuratoren in Innerösterreich in der frühen Neuzeit In: Schulze, Winfried (Hrsg.): Aufstände, Revolten, Prozesse. Beiträge zu bäuerlichen Widerstandsbewegungen im frühneuzeitlichen Europa; Klett–Cotta, Stuttgart, 1983 188–201.
- VARGA Endre: A hivatásos ügyvédi osztály kialakulása. A kötelező ügyvédi vizsga bevezetése 1769-ben In: Emlékkönyv Domanovszky Sándor születése hatvanadik fordulójának ünnepére; Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1937 625–642.
- VÉRTESI Lázár: Erreth János, az ellenzék vezére In: Pécsi Szemle 2001 tél 19–25.
- VÉRTESI Lázár: Ügyvédek Pécs társadalmában a 19–20. század fordulóján In: Varga Lajos – Vonyó József (szerk.): Tanulmányok Pécs történetéből 10-11-12. Pécs Története Alapítvány, Pécs, 2001 167–194.
- VÉRTESI Lázár: Az ügyvédek hivatástörténetének áttekintése a kezdetektől a 20. század elejéig In: JURA 9. évf. 2003/2. 172–183.
- VÉSZI Mátyás (szerk.): Ügyvédek reformszövetsége vitaülései. II. Az ügyvédi tekintély kérdése; Minerva, Budapest, 1929
- VÉSZI Mátyás – WAGNER Lilla: Az ügyvédi hivatás művészete; Grill, Budapest, 1929
- VINKLER János: A magyar igazságszolgáltatási szervezet és polgári peres eljárás a mohácsi véstől 1848-ig II. kötet A polgári peres eljárás; Dunántúl Egyetemi Nyomdája, Pécs, 1927

- VISKY Károly: Geistige Arbeit und die „artes liberales“ in den Quellen des römischen Rechts; Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977
- WANGEMANN, Julius: Der Advocatenstand; Vandehoeck und Ruprecht, Göttingen, 1811
- WEINRICH, Alfred von: Zur Reform der deutschen Rechtsanwaltschaft; Trübner, Straßburg, 1891
- WEISSLER, Adolf: Geschichte der Rechtsanwaltschaft; Pfeffer, Leipzig, 1905
- WEISZ Ignác: Az ügyvédi rendtartás értelmében gyakorlandó fegyelmi eljárásról In: Jogtudományi Közlöny 1875/14. 124–125.
- WOLF Vilmos: Az ügyvédi rendtartás tervezeteiről. Különlenyomat az Ügyvédek Lapjából; Globus, Budapest, (1906)
- WOLFF, Hans Julius: Demosthenes als Advokat. Funktionen und Methoden des Prozeßpraktikers im klassischen Athen; Walter de Gruyter & Co., Berlin, 1986
- ZACHAR Péter Krisztián: A szakmai önkormányzatok létrejötte és fejlődése 1850–1918. In: GERGELY Jenő (szerk.): Autonómiák Magyarországon 1848–2000 I–III. kötet ELTE Történelemtudományok Doktori Iskola L'Harmattan Kiadó Budapest, 2005. 115–126.
- ZLINSZKY János: Az ügyvédség kialakulása Magyarországon és története Fejér megyében In: Fejér megyei történeti évkönyv 8. Székesfehérvár, 1974. 7–147.

Irodalom

- Javaslat az ügyvédi rendtartás tárgyában. Közzéteszi a M. kir. Igazságügy-ministerium. Ráth Mór, Pest, 1871
- A m. K. Igazságügyministernek 4544. sz. szabályrendelete, az ügyvédek ellen emelt panaszok elintézésénél, az arra illetékes kir. T.-székek részéről követendő eljárásról. In: Magyarországi Rendeletek Tára. 1879 229–231.
- Kaiserliches Patent vom 24. Juli 1852, womit eine Advocaten-Ordnung für Ungarn, Croatien, Slavonien, das Temeser banat und die serbische Woiwodschaft, mit Ausnahme der Militärgrenze, mit der Bestimmung vorgeschrieben wird, dass dieselbe vom 1. Jänner 1853 an in Wirklichkeit zu treten hat.
- In: Reichs- Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich, Jahrgang 1852. Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, Wien, 1852
- Baranya Megyei Levéltár IX./603. b) A pécsi ügyvédi kamara beligazgatási iratai
- Baranya Megyei Levéltár IX./603. c) A pécsi ügyvédi kamara fegyelmi iratai

- Baranya Megyei Levéltár IX./603. a) A pécsi ügyvédi kamara közgyűlési iratai
- BÜCHLER Dávid (szerk.): Az ügyvédi rendtartás és az ügyvédi gyám- és nyugdíjtörvények mai érvényükben, kiegészítve a felső bírósági határozatokkal. Danubia, Budapest, 1926
- SIEGMUND Vilmos (szerk.): A budapesti ügyvédi-egylet évkönyve 1869. és 1870. évre. Budapesti Ügyvédi Egylet, Pest, 1870 Rudnyánszky A. nyomdájából
- SIEGMUND Vilmos (szerk.): A budapesti ügyvédi-egylet évkönyve 1870. évre. Budapesti Ügyvédi Egylet, Pest, 1871 Rudnyánszky A. nyomdájából
- SIEGMUND Vilmos (szerk.): A budapesti ügyvédi-egylet évkönyve 1871. évre. Budapesti Ügyvédi Egylet, Pest, 1872 Kertész József nyomdájából
- A Budapesti Ügyvédi Kamara Közgyűlésének jegyzőkönyvei 1875–1902. (sorrendben a jegyzőkönyvek eredeti példányai bekötve) Budapesti Ügyvédi Kamara Irattára (nincs jelölés)
- A Budapesti Ügyvédi Kamara Ügyrendje (Budapest, 1875. október 30.) In: GERGELY Jenő (szerk.): Autonómiák Magyarországon 1848–2000 I. kötet ELTE Történelemtudományok Doktori Iskola L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2005 560–568.
- KOLOSVÁRI Sándor – ÓVÁRI Kelemen (szerk.): A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye. II. kötet I. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1890
- KITONICH, Joannes: Directio Methodica Processvs Iudiciarii Iuris Consuetudinarii, Inclyti Regni Hungariae (ford.: KASZONI Janos: Rövid igazgatás a' nemes Magyar Orszagnak es hozzá tartozó Részeknek szokott törvény folyasiról 1650)
- MASZÁK Hugó (szerk.): Az 1872-ik évi szeptember hó 1-jére kihirdetett országgyűlés főrendi házának naplója. II. kötet Pesti Könyvnyomda Részvény-Társulat, Buda, 1874
- MASZÁK Hugó (szerk.): Az 1872-ik évi szeptember hó 1-jére kihirdetett országgyűlés főrendi házának naplója. III. kötet Pesti Könyvnyomda Részvény-Társulat, Buda, 1875
- Magyar Törvénytar. Werbőczy István Hármaskönyve. Franklin-Társulat, Budapest, 1897
- NAGY Iván (szerk.): Az 1872-ik évi september 1-re hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. X. kötet; Magyar Királyi Állami Nyomda Buda, 1874
- NAGY Iván (szerk.): Az 1872-ik évi september 1-re hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. XIII. kötet; Magyar Királyi Állami Nyomda, Buda, 1874

- A Kecskeméti Ügyvédi Kamara Ügyrendje (Kecskemét, 1875. május 8.)
In: GERGELY Jenő (szerk.): Autonómiák Magyarországon 1848–2000 I. kötet ELTE Történelemtudományok Doktori Iskola L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2005 545–559.
- RÁTH György: Az Országbirói Értekezlet a törvénykezés tárgyában. I. kötet; Landerer és Heckenast, Pest, 1861
- 1868: LIV. tc. A polgári törvénykezési rendtartás
- A pécsi ügyvédegylet alapszabályai. nyomtatott ifj. Madarász Endrénél, Pécs, 1872
- A pécsi ügyvéd-egylet ügyrendje. ifj. Madarász Endre, Pécs, 1872
- A Pécsi Ügyvédi Kamara Ügyrendje. Baranya Megyei Levéltár IX./603.
a) A pécsi ügyvédi kamara közgyűlési iratai
- 1874: XXXIV. tc. Az ügyvédi rendtartásról
- 1874: XXXIV. tc. indokolása, az ügyvédi rendtartás tárgyában
Képviselőházi Irományok 1872/75., VI. kötet 220–233., irományszám: 386.
- (szerk. nélkül) Az ügyvédség szervezete. Az ügyvédség inkompatibilitása. A budapesti ügyvédi körben az ügyvédi rendtartás tervezeteiről folytatott vita. Globus, Budapest, 1907

Publikációk jegyzéke

(dőlt betűvel az értekezés témájához kapcsolódó publikációk)

Tanulmányok, cikkek

- Die Geschichte der ungarischen Rechtspflege und des Prozessrechts (Zusammenfassung) in: Bónis György - Degré Alajos - Varga Endre: A magyar igazságszolgáltatási szervezet és perjog története, 2. bővített kiadás, Zalaegerszeg, 1996 275-293.
- A modern vádképviselési rendszer meghonosítása Magyarországon in: Jogtudományi Közlöny 1997/10. 424-432.
- Holub József, a jogtörténész In: Baranya 1996-1997. IX-X. évf. 299-305.
- *Az ügyvédség történeti előképei* In: Pro Scientia Aranyérmesek IV. Konferenciája Szeged, 1998. november 6-7. Előadások. (szerk.: Balog-Bartha-Geretovszky-Mucsi-Osvay-Vinkó), Pro Scientia Aranyérmesek Társasága, Budapest, 1998 13-17.
- *Reformügyvédek és ügyvédreformok* In: Jogtudományi Közlöny 1999/7-8. 293-303.
- *Die Veränderungen der Befähigungsanforderungen von Anwälten* in: Zusammenarbeit der Grazer und der Pécsér Rechtshistoriker. (Hrsg.: Szekeres, Róbert) A Pécsi Tudományegyetem Jogtörténeti Tanszékének Kiadványai 5. szám Pécs, 2000 54-58.
- *A perbeli képviselőtől a jogtudó ügyvédig. Az ügyvédekkel szembeni követelmények Magyarországon a XV-XVIII. században a törvényhozás tükrében* In: Pro Scientia Aranyérmesek V. Konferenciája Sopron, 2000. november 5-7. Előadások. (szerk.: Jánoska Ferenc) PSAT, Budapest, 2002 35-40.
- *Ügyvédek a zalaegerszegi büntető törvényszék előtt* In: Pro Scientia Aranyérmesek VI. Konferenciája Miskolc, 2003. Előadások. (szerk.: Pásztor Bernadett – Szatmári Alexandra) PSAT, Budapest 2003 45-51.
- *Verantwortlichkeit der Rechtsanwälte in Ungarn nach der Rechtsanwaltsordnung vom Jahre 1874* In: Neuere Rechtshistorische Arbeiten. (Hrsg.: Szekeres, Róbert) A Pécsi Tudományegyetem Jogtörténeti Tanszékének Kiadványai 6. szám Pécs, 2004. 30-41.
- *Ügyvédek elleni panaszjáráások a 20. század elején (Az ügyvédek felelősségére vonásának sajátos formája az 1874. évi XXXIV. tc. szerint és a Zalaegerszegi királyi törvényszék joggyakorlatának tükrében)* In: Jogtörténeti Szemle, 2004/2. szám 27-36.
- *A perbeli képviselő szabályai a tradicionális jogban* In: Jogtörténeti Szemle, 2004/4. szám 35-40.
- Az ügyvédek megítélése Magyarországon In: Pro Scientia Aranyérmesek VII. Konferenciája Gödöllő, 2004. november 26-28. Előadások. (szerk.: Pásztor Bernadett – Radnai Márton) PSAT, Budapest 2004 45-51.

- Perbizomány – a perbeli képviselő egy típusa? In: Jogtörténeti tanulmányok VIII. (szerk.: Béli Gábor – Kajtár István – Szekeres Róbert) Pécs, 2005 299-318.
- *Az ügyvédi kamarák létrehozásának okai és körülményei* In: Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor 65. születésnapjára (szerk.: Mezey Barna, Révész T. Mihály) Gondolat Kiadó, Budapest, 2006 324-340. p.
- *Oktroyierte Rechtsanwaltsordnung in Ungarn oder die erste moderne Regelung?* In: Zur Geschichte des Rechts. Festschrift für Gernot Kocher zum 65. Geburtstag. Grazer Rechtswissenschaftliche Studien, Band 61. Grazer Universitätsverlag – Leykam – Karl-Franzens-Universität Graz, 2006 205-212.
- Holub, a jogtörténész In: Történészek és jogtörténészek Holub Józsefről (szerk.: Szekeres Róbert), A Pécsi Tudományegyetem Jogtörténeti Tanszékének kiadványai 9. szám, Pécs, 2006 6-12.
- *Gerichtsverfassung und Justizwesen um die Jahrhundertwende - Die tatsächliche Verwirklichung der Trennung vom Justiz und Verwaltung - richterliche Unabhängigkeit und Verwaltungsgerichtsbarkeit* In: Małeck Marian (red.): Świat, Europa, mała ojczyzna. Studia ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Grodzkiemu w 80-lecie urodzin. Bielsko-Biala, 2009

Ismertetések

- Jogtörténeti feladványok In: Jogtudományi Közöny 1996/4. 188-189.
- „Ne veszítsünk el semmit se a múltból!” (Degré Alajos emlékkönyv, Budapest, 1995) In: Tudományos Dialóg. Jogtörténeti különszám. Pécs, 2000. május, 15-16.
- Jogtörténészek a XXI. század küszöbén in: Jogtörténeti Szemle, 2003/4. szám 48-49.

Szerkesztés, fordítás

- Dr. Kajtár István, Móró Mária Anna (szerk.): Album historiae Universitatis Quinque Ecclesiensis, Pécs, 1997 JPTE kiadás (német fordítás)
- *Recht ohne Grenzen - Festschrift zum 15. Jubileum der Zusammenarbeit der Grazer und*
- Pécsér Rechtshistoriker (Hrsg.: Eszter Cs. Herger, Krisztina Korsósné Delacasse, Markus Steppan, Róbert Szekeres) A Pécsi Tudományegyetem Jogtörténeti Tanszékének kiadványai 10. szám, Pécs, 2007 (szerkesztés)

